

SKOGAHOLMS HERRGÅRD TILL SKANSEN.

Den 15 mars 1930 inträffade en i Skansens historia viktig tilldragelse, i det att denna dag grundstenen lades till Skogaholms herrgårdsbyggnad från Svennevads socken i Närke, vilken förlidet år skänkts till Skansen för att där återuppföras. Grundstensläggandet skedde i samband med en enkel högtidlighet, i närvaro av D.D. K.K. H.H. Hertigarna av Västergötland och Närke samt Nordiska museets nämnd och tjänstemän, Samfundet Nordiska museets vänner, Sällskapet Närkearna och ett antal ytterligare inbjudna, varjämte allmänheten var rikt representerad. Efter klockringning i Hällestadstapelns utförde K. Flottans musikkår »Marcia Carolus Rex», varefter styresmannen höll nedanstående tal, som efterföljdes av en entusiastisk hälsning från Närke av redaktör J. L. Saxon. Ordföranden i Nordiska museets nämnd, professor I. G. Clason, anmodade H. K. H. prins Eugen att förrätta grundstensläggningen, och efter ett kortare anförande av denne, återgivet här nedan, verkställdes densamma. Under grundstenen nedlade ordföranden i Samfundet Nordiska museets vänner H. K. H. prins Carl ett år 1930 präglad silvermynt. Akten avslutades med Stenhammars musik till Heidenstams »Sverige», utförd av K. Flottans musikkår, samt helgsmålsklämtning i Hällestadstapelns.

Prins Eugens anförande hade följande lydelse:

»Ehuru de flesta av oss här närvarande väl helst hade sett, att Skogaholms herrgårdsbyggnad allt fortfarande fått stå kvar på sin ursprungliga plats i Närkesjorden, så glädjas vi i dag, att det i alla fall lyckats att rädda byggnaden undan en, som det visade sig, oundviklig förgängelse, och vi äro tacksamma, att återuppbyggandet nu kommer att ske under Nordiska museets pietetsfulla och kunniga tillsyn.

Måtte sedan denna herrgårdsbyggnad inte komma att stå här blott som en enastående kvarleva från förgången period, utan må den i stället i tid lära oss inse önskvärdheten av att vi söka bevara och även offra något för att bevara denna säregna, förnämligt äktsvenska kultur, varom de månghundrade herrgårdarna utöver Sveriges land berätta.»

Styresmannens tal hade följande lydelse:

»Det nyss förklingade spelet av marschen »Carolus Rex» för fantasien tillbaka till den tid, då grundstenen första gången lades till Skogaholms gamla herrgårdsbyggnad. Till samma sprudlande rytmer har husets byggherre generallöjtnant Anders Wennerstedt säkert många gånger lyssnat under de 47 år han — som det står på huvudbaneret i Svennevads kyrka — »tjänat uti de danska, polska och ryska krigen.» De 13 tunga åren efter Poltava, vilka han tillbragte som fånge i Nischni-Novgorod, vandrade hans tankar säkert oändligt många gånger hem till den nybyggda gården vid sjön i den djupa Närkesskogen, dit han 1722 äntligen fick vända åter.

Hur såg hans Skogaholm ut? Det var samma envånings träbyggnad som tills nu, fastän timret då var synligt med sin rödfärgade yta, samma branta, spånade säteritak, vars takåslinje markeras av flaggspelet häruppe. Sådan var typen för den enklare karolinska herrgården i Sverige. En förändring undergick exteriören emellertid ganska snart, i det att båda hörntornen av trä, vilkas fasad här markeras av ställningar, tillkommo. En tradition vet berätta, att ägaren vid sin återkomst ej kände igen sitt hem. Måhända hade hans hustru, som avled under hans fångenskapstid, velat överraska maken genom tillbyggandet av dessa hörntorn, vilka gävo åt byggnaden en på sätt och vis mer slottsliknande, om också icke konstnärligt bättre karaktär. I detta skick bevarades den röda timmerbyggnaden under större delen av 1700-talet, en blomstringstid för gården, då Skogaholms bruk med masugnar och hammarsmedjor utvecklades till en av Närkes främsta industriplatser.

Mot slutet av 1700-talet kommer en period av förändring för det då hundraåriga huset. Gårdsräkenskaperna omkring 1793 berätta om allehanda ombyggnadsarbeten, och vi spåra dem både i det yttre och i

det inre. Tiden var den gustavianska med sitt klassiska marmorideal. Byggnadens yttre reveteras följaktligen och avfärgas i vitgult. Rummen inredas med stramt skurna boaseringar och elegant målade dekorationer i delvis pompejansk anda; den karolinska barocken förstördes eller doldes. Några ståtliga tak från det äldsta skedet ha sålunda nu blivit anträffade under de gustavianska.

I detta skick stod byggnaden i stort sett ända tills nu. Vid mitten av 1800-talet ägde emellertid starka förändringar i ägarehänseende rum, i det att gården och bruket övergingo i bolagshänder. Omkring 1860 upphörde byggnaden att bebos av ståndspersoner. I våra dagar har huset delvis begagnats av gårdsfolket, och efter hand har det inre fått förfalla.

Då det gamla huset ej längre tjänade sitt ursprungliga ändamål och knappast mer kunde antas komma att göra det, särskilt med hänsyn till att en yngre manbyggnad av sten fanns å gården, uppstod för några år sedan tanken att söka bevara det åt eftervärlden som ett monument över gångna tiders herrgårdskultur. Såväl dåvarande landshövdingen, numera överståthållaren Elmquist som den nuvarande landshövdingen i Örebro län, Hasselrot, intresserade sig varmt för att förvandla huset till ett hembygdsmuseum. Det visade sig dock, att byggnaden, som bitvis var svårt angripen av röta, tarvade mycket kostsamma reparationer. Man kan måhända även ifrågasätta, huruvida den som hembygdsmuseum haft någon riktig mission att fylla, belägen som den var i en ganska folktom trakt, rätt mycket ur vägen. Hembygdsgårdar liksom museer få ju sin betydelse som kulturcentrafer just i den mån de kunna göras till levande monument i en modernt pulserande miljö. I fullt samförstånd med kulturminnesvårdens ledande representanter inom Örebro län uppgjordes därför, att därest bifall från gårdens ägare kunde vinnas och pengar anskaffas, den gamla byggnaden skulle förflyttas till Skansen. Så har nu skett och jag begagnar tillfället att till givarna, officiellt Skyllbergs Bruks A.-B., i verkligheten bruksägarfamiljen Svensson, vars flesta representanter här äro närvarande, få uttala Nordiska museets och Skansens, ja i vidare mening det svenska folkets tacksamhet för deras till-

mötesgående, som för övrigt sträckt sig ej blott till överlämnandet av själva den gamla byggnaden, utan även till bekostandet av dess nedtagande och transport till närmaste järnvägsstation.

Men det finnes ännu ett tack att framföra. Ehuru de medel icke blivit till fullo hopbragta som erfordras för byggnadens återuppförande på denna plats, vill jag icke underlåta att i detta ögonblick varmt tacka dem, som icke velat undandraga sig offer för att möjliggöra detta. Jag sparar dock den slutliga tacksägelsen härför till ett annat tillfälle. I detta sammanhang vill jag emellertid ej underlåta berätta, att vi redan haft glädjen att för Skogaholm även mottaga gåvor in natura. En Askersundsbo har sålunda skänkt oss en värdefull samling gamla böcker från slutet av 1700-talet och början av 1800-talet, avsedda att ingå i det bibliotek som kommer att rekonstrueras i bibliotekstornet, när byggnaden en gång skall inredas. Jag behöver icke säga, att alla dylika gåvor till inredningen och möbleringen äro synnerligen tacknämliga.

Men varför, frågar någon, har Skansen egentligen lagt sig till med en herrgård, och varför just denna? Svaret på dessa frågor vill jag formulera i tre punkter, vilkas inbördes rangordning och betydelse få bero på vars och ens privata inställning. För det första: Den gamla förnämliga byggnaden var värd att bevaras åt eftervärlden som ett monument över svensk herrgårdskultur, men garantier härför stodo icke att vinna på orten. Det är ju ingalunda något glädjande för älskare av kulturminnen att behöva flytta ett gammalt monument ur sin miljö, men i detta fall voro omständigheterna särskilt lite ömmande, i det att herrgårdstraditionerna på stället sedan mer än ett halvt sekel tillbaka voro brutna, och utsikterna till deras återupplivande synnerligen små. Det andra skälet är, att friluftsmuseet Skansen sedan länge saknat en herrgård. När Hazelius i början av 70-talet började sin gärning, var det allmogekulturen som var värst hotad, och det var följaktligen där som räddningsarbetet i första rummet behövde insättas. Men redan 1879 se vi, hur Hazelius uppställde den bestämda fordran, att museet borde omfatta »olika tider och alla samhällsklasser», och även med avseende på Skansen finner man, att han klart strävat emot detta ideal, fast han själv aldrig hann se det

utfört. Herrgårdsbyggnaden på Skansen skymtar i Hazelius' uttalanden från de sista levnadsåren. »Det är långt ifrån omöjligt», säger han sålunda vid ett tillfälle, »att det avsides liggande, förfallna gamla herresätet kan komma att inom ett friluftsmuseums hägn få en sista tillflykt.»

Skall Skansen kunna ge en något så när hel bild av svensk bostads- och hemkultur, så får, när vi redan ha andra sidor företrädde, den ofantligt betydelsefulla herrgårdskulturen här icke saknas. Väl är det sant, att det innebär en gigantisk orimlighet att söka inom friluftsmuseets 61 tunnland prässa in en bild av hela gamla Sverige. Det är heller icke meningen. Skansen vill åt sina 900,000 besökare från in- och utlandet skänka ett kortfattat, men levande intryck av vår gamla odling. Skansen vill med sin intensiva koncentration fylla en uppgift, i sin art jämförbar med en lärokurs i svensk historia.

Det tredje skälet varför Skogaholm flyttats till Skansen är, att Närke, detta betydelsefulla landskap i Sveriges hjärta, hittills varit så gott som det enda, vilket ej varit representerat i Skansens levande bilderbok. Till det yttre förnämligare än något annat landskaps representant kommer nu Närkesgården att te sig; vi missunna ej Olaus Petris och Heidenstams hembygd detta.

Så skall alltså häruppe på det svenska urberget, bland tallar och ekar, det gamla Skogaholm återuppstå, med sträng pietet inrett som det fordom kan tänkas ha varit, för att i orubbat skick vårdas åt kommande släktled. År efter år skola gå med sin eviga växling. Marsdagens kamp mellan isig vinterbläst och soldränkta vårfläkt skall åter och åter upprepas. Sommarskyarna skola segla, snöflingorna flockas och stjärnorna skälva över det åldriga huset med alla dess minnen. När vi äro borta, skola andra skaror samlas häruppe. Liksom vi skola de med kärlek och beundran bläddra i Skansens levande bok, där Skogaholms gamla herrgård nu fogas in som ett nytt blad, den levande boken, som i framtiden kanske långt påtagligare än de tryckta böckerna skall förtälja sagorna om det land, 'där våra fäder sova under kyrkohällen'.»